

รัฐกฎ แจ้งธรรม ตอนที่ ๒ (ช่วงที่ ๑)

โดย อ.สุภีร์ ทุมทอง

วันอาทิตย์ที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๓๐ – ๑๖.๐๐ น.
ห้องส้วตติธรรมะเถียเตอร์ ชั้น ๒ อาคารบุญยง ว่องวานิช
ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ขอนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย

สวัสดีครับท่านผู้สนใจในธรรมะทุกท่าน

วันนี้ผมก็มีโอกาสมาบรรยายธรรมะ ในหัวข้อ “รัฐกฎ แจ้งธรรม” เป็นตอนที่ ๒ ซึ่งการบรรยายในหัวข้อนี้ กำหนดไว้มี ๒ ตอน ครึ่งนี้เป็นตอนสุดท้าย สำหรับในคราวที่แล้ว ผมได้ยกประเด็นขึ้นมาบรรยาย ๔ หัวข้อหลักๆ เป็นธรรมะใหญ่ๆ ๔ ชุดด้วยกันสรุปจากการบรรยายครั้งที่แล้วก่อนนะครับ

ชุดที่ ๑ กฎที่ไม่ขึ้นกับการอุปติของพระตถาคต ซึ่งมีอยู่ ๔ กฎด้วยกัน พระพุทธเจ้าของเราได้ทรงรับรองว่า เป็นกฎที่มันเป็นของมันอย่างนั้น เป็นธัมมัญญัติ เป็นธรรมนิยาม เรียกเป็นภาษาบาลีว่า ธมฺมัญญัติตา ธมฺมนิยามตา เป็นสิ่งที่เป็นอย่างนั้น ไม่ขึ้นกับการอุปติของพระตถาคตทั้งหลาย พระตถาคตจะอุปติขึ้นหรือไม่อุปติขึ้นก็ตาม สิ่งนั้นมันก็เป็นอย่างนั้นของมัน มันเป็นไปตามกฎ ซึ่งกฎที่พระพุทธองค์ทรงแจกแจงไว้ในลักษณะเช่นนั้น มีอยู่ ๔ กฎ

กฎที่ ๑ สัพเพ สงฺขารา อนิจฺจา สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง

กฎที่ ๒ สัพเพ สงฺขารา ทุกฺขา สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์

กฎที่ ๓ สัพเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมะทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ธรรมะทั้งหลายทั้งปวงไม่มีตัวไม่มีตน หรือจะแปลทับศัพท์ว่า ธรรมะทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตาอย่างนี้ก็ได้

กฎที่ ๔ อิทฺทปฺปจฺยตาปฏิจฺจสมุพฺบาท ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยสิ่งนี้จึงมีขึ้น คือเป็นสิ่งที่อิงอาศัยกันและกันจึงเกิดขึ้น

กฎข้อที่ ๑, ๒, ๓ โดยทั่วไปเราจะได้ยินอยู่ ราวๆ กันอยู่ ส่วนกฎข้อที่ ๔ นี้จะแยกออกมา กฎข้อที่ ๑, ๒, ๓ แสดงสามัญธรรมดาที่เสมอเหมือนกันของสิ่งทั้งหลาย ส่วนกฎข้อที่ ๔ แสดงกระบวนการเป็นไปของสังขาร ที่เชื่อมโยงต่อเนื่องกันไปไม่ขาดสาย เป็นไปตามเหตุผลในธรรมชาติ

ชุดที่ ๒ ธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ตัวธรรมะตัวหลักแท้ๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ธรรมะทั้งหลายทั้งปวงในสากลจักรวาล มีอยู่ ๒ ประการ พระพุทธเจ้าของเราเป็นสัพพัญญู พระองค์ทรงรู้ครบถ้วนทั้งหมด

อย่างที่ ๑ คือ อิทัปปัจจยตาปฏิจฺจนุสุมุบาท อันนี้เป็นความเกิดขึ้นและเป็นไปต่อเนื่อง เป็นกระแสอันยาวนานของสังขารทั้งหลาย สังขารมีแต่ของไม่เที่ยง มีแต่ของเป็นทุกข์ มีแต่ของไม่ใช่ตัวตน เป็นเหตุและผลเชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ไม่ใช่ว่าแต่เดิมโลกของเรานี้ไม่มีอะไร โลกของเรานี้ แต่เดิมมันก็มีอะไร แต่อะไรที่มันมีนั้นมันไม่เที่ยง ของไม่เที่ยงก่อให้เกิดของไม่เที่ยง และของไม่เที่ยงที่เป็นผลเกิดขึ้น ก็ก่อให้เกิดของไม่เที่ยงสืบต่อกันไปเรื่อย อย่างนี้ เป็นความเป็นไปฝ่ายสังขาร เป็นความเกิดขึ้นของกองทุกข์ล้วนๆ

อย่างที่ ๒ คือ นิพพาน ซึ่งเป็นความสงบระงับของสังขารทั้งปวง ไม่ใช่สังขาร

นี่เป็นธรรมะที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ สรุปรว่าธรรมะทั้งโลกทั้งสากล ก็มีแค่ ๒ อย่างเท่านั้น คือ ธรรมะที่เป็นฝ่ายสังขาร เป็นสังขตธรรม เป็นไปตามเงื่อนไข เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมัน กับ พระนิพพาน ที่เป็นอสังขตธรรม เป็นวิสังขารธรรม

ชุดที่ ๓ ธรรมะที่พระพุทธเจ้ายกขึ้นแสดงโดยความเป็นสัจจะ เป็นความจริงที่มันเป็นอย่างนั้น มันไม่เป็นอย่างอื่นจากความเป็นอย่างนั้น มันเป็นอย่างนั้นเพราะว่าไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ อริยสัจ ๔ อันนี้เป็นธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดง

พระพุทธเจ้าของเราในปัจจุบันนี้ ทรงยกเรื่องนี้ขึ้นมาแสดง พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตก็ทรงยกเรื่องนี้เหมือนกัน ในอนาคต พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็จะทรงยกเรื่องนี้ขึ้นมาแสดงเช่นเดียวกัน มี ทุกขอริยสัจ, ทุกขสมุทฺทยอริยสัจ, ทุกขนิโรธอริยสัจ และ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

ทุกข์มันเป็นทุกข์ก็เพราะว่าทุกข์มันเป็นทุกข์ มันเป็นอย่างนั้น มันไม่อาจจะไม่เป็นอย่างนั้น มันไม่เป็นอย่างอื่น ถ้าเมื่อแจกแจงแล้ว อุปาทานขันธ์ ๕ นั้นเองเป็นตัวทุกข์ เพราะมันเป็นทุกข์ ตัณหา เป็นเหตุเกิดทุกข์ พระนิพพาน เป็นความดับทุกข์ และอริยมรรคอันประกอบไปด้วยองค์ ๘ ประการ นั้นเป็นหนทางให้ถึงความดับทุกข์ เป็นธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเป็นสัจจะ

อริยสัจ ๔ นั้นเป็นธรรมะที่แสดงโดยเหตุโดยผล มีอยู่ ๒ ข้างด้วยกัน ข้างที่หนึ่ง ทุกข์กับทุกขสมุทฺทย เป็นเหตุผลในแง่เชื่อมโยงต่อเนื่องกันไปในฝ่ายสังขาร โดยทุกข์นั้นเป็นผลที่เกิดจากเหตุ สมุทฺทยเป็นเหตุให้เกิดผล อีกข้างหนึ่ง เป็นฝ่ายนิพพานกับอริยมรรค เป็นเหตุผลเหมือนกัน แต่เป็นแบบฝ่ายนิพพาน ไม่มีการวนเวียนต่อไป ทุกขนิโรธ เป็นผลที่มีอยู่แล้ว ไม่ต้องสร้างขึ้น นิพพานดำรงคงที่อยู่อย่างนั้น ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นเป็นเหตุให้ถึงผล ไม่ใช่เหตุให้เกิด แต่เป็นเหตุให้เข้าถึงนิพพาน นี่เป็นธรรมะที่พระองค์ยกขึ้นแสดงเป็นสัจจะ เป็นสัจธรรม

ชุดที่ ๔ ลักษณะธรรมะทั้งปวง ๑๐ ชุด แสดงให้เห็นว่า ในบรรดาธรรมะทั้งปวง ทั้งที่เป็นสังขารและเป็นวิสังขาร เป็นสังขตธรรมและอสังขตธรรมนั้น ธรรมะใดมีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ เป็นตัวหลักในเรื่องนั้นๆ มีอยู่ ๑๐ ชุดด้วยกัน เริ่มต้นตั้งแต่ ธรรมะทั้งหลายทั้งปวงมีฉันทะเป็นมูล จนกระทั่งถึง ธรรมะทั้งหลายทั้งปวงมีนิพพานเป็นจุดสุดท้าย เป็นจุดจบ

สรุปแล้วในคราวที่แล้ว บรรยายครั้งที่ ๑ ในหัวข้อ รู้กฎ แจ้งธรรม ผมได้ยกหลักธรรมขึ้นมา ๔ ชุดหลักๆ แสดงกฎใหญ่และธรรมะทั้งหลาย ถ้าพูดโดยกฎย่อยๆ มันมีเยอะ ก็เลยไม่พูด พูดกฎใหญ่ๆ ไปเลย กฎย่อยๆ ท่านทั้งหลายก็ไปศึกษาต่อไปเมื่อมีโอกาส

สำหรับวันนี้ พูดครั้งที่ ๒ จะพูดเชื่อมโยงเป็นเรื่องราว ให้สมกับหัวข้อที่ได้ตั้งชื่อเอาไว้ คือ “รู้กฎ แจ้งธรรม” กฎเหล่านี้ที่เป็นกฎใหญ่ๆ เป็นหลักธรรมชุดใหญ่ๆ ๔ เรื่องที่ยกมา ถ้ารู้สิ่งเหล่านี้แล้ว รู้กฎที่ไม่ขึ้นกับการปฏิบัติของพระตถาคต รู้ธรรมะคือปฏิจกสมุปปาทกัณนิพพาน รู้ริยสัจ จะเกี่ยวข้องกับการแจ้งธรรมะอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างไร ผมจะได้ยกมาแสดงให้ฟัง ท่านศึกษาเรื่องนี้แล้วก็จะได้เข้าใจชัดเจนว่า การแจ้งธรรมะ คือกระทำธรรมะให้แจ้ง ต้องรู้กฎเกณฑ์เหล่านี้ ถ้าไม่รู้กฎเกณฑ์แล้ว จะบอกว่าแจ้งธรรมะ เห็นธรรมะ เข้าใจธรรมะ หรือบรรลุธรรมแล้ว อย่างนี้เป็นไปไม่ได้ มันเป็นข้อกำหนดที่แน่นอน เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมะว่า จะต้องเข้าใจแจ่มแจ้งในกฎเกณฑ์เหล่านี้ ไม่มีข้อล้งเลสงสัย ไม่เห็นเป็นอย่างอื่น จึงจะเข้าถึงความเป็นพระอรียเจ้า ได้แจ่มแจ้งในธรรมะ ได้บรรลุธรรม เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี จนถึงเป็นพระอรหันต์ อย่างนี้ วันนี้จะมาพูดเชื่อมโยงให้ฟังต่อไป

กฎต่างๆ ที่ได้พูดถึง มีคำบาลีหลายคำที่แสดงความเป็นกฎเกณฑ์ ได้แก่ ฐิตาสา ธาตุ ธาตุอันนั้นเป็นสิ่งที่ดำรงคงที่อยู่อย่างนั้น อันนี้หมายความว่า มันเป็นกฎ เป็นระเบียบ เป็นของคงที่ดำรงอยู่อย่างนั้น เป็นของที่มันเป็นอย่างนั้น มันไม่เป็นอย่างอื่นจากความเป็นอย่างนั้น ไม่ว่าใครจะเป็นอะไร มันก็ไม่เป็นอะไรไปกับใคร มันเป็นธาตุที่ดำรงคงที่อยู่อย่างนั้น

ธมฺมฐิติตตา เป็นความตั้งขึ้นและเป็นไปตามธรรมะ ตามเหตุ ตามเงื่อนไข ตามปัจจัย

ธมฺมนิยามตา เป็นข้อกำหนดแน่นอนของธรรมะ ไม่ใช่ใครกำหนด ไม่ใช่ฟ้าดินกำหนด ไม่ใช่พระเจ้ากำหนด ไม่ใช่พรหมกำหนด แต่เป็นข้อกำหนดของธรรม ข้อกำหนดตามเงื่อนไข ตามปัจจัยของมัน ไม่ใช่ใครคนใดคนหนึ่งมากำหนดขึ้น

อิทฺตปฺปจฺจยตา เป็นความมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงมีขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ไม่ได้ทั้งปัจจัยปัจจัยเป็นเงื่อนไขทำให้เกิดผลขึ้นมา

ตถตา เป็นความเป็นเช่นนั้นเอง เป็นอย่างนั้นเองของมัน ไม่ได้เป็นอย่างอื่น

อวิตถตา ไม่เพี้ยนจากความเป็นอย่างนั้น ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นอย่างนั้น
อนณญถตา ไม่เป็นอย่างอื่นจากความเป็นอย่างนั้น

ปฏิจจสมุปปาโท เป็นความที่สิ่งทั้งหลายอิงอาศัยกันและกันพร้อมแล้วจึงเกิดขึ้น มีขึ้นเพราะการอิงอาศัยกันและกัน อิงอาศัยเหตุ อิงอาศัยปัจจัย เมื่อปัจจัยมีพร้อมมันจึงเกิดขึ้น

คำเหล่านี้เป็นคำแสดงตัวกฎ คำว่า รู้กฎ คือ รู้สิ่งเหล่านี้แหละ รู้ธรรมะทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง รู้ธรรมะทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ รู้ธรรมะทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน รู้อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท หรือ กฎปลีกย่อยอื่นๆ ที่อยู่ภายใต้กฎเหล่านี้ รู้ชัด เข้าใจชัดด้วยปัญญา

ที่นี่ คำว่า “รู้กฎ แจ้งธรรม” ที่ตั้งเป็นหัวข้อไว้ ถ้าจะยกพระพุทธพจน์มาอ้างอิงว่า การรู้กฎมาก่อน การแจ้งธรรมจึงมาทีหลัง อย่างนี้ มีพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ใหม่ มีเหมือนกัน แต่คำว่า รู้กฎ แจ้งธรรม เป็นคำไทย คำบาลีจะเป็นอีกคำหนึ่ง เช่น ยกมาจาก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค สุลิมปริพพาชกสูตร ถ้าจะอ่านพระสูตรเต็มทั้งหมด ต้องไปอ่านในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ ข้อ ๗๐ ที่ผมมาบรรยายนี้เป็นแบบย่อๆ ตัดตอนมา ตัดมาตรงนั้นบ้าง ตรงนี้บ้าง

พระสูตรนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ปริพพาชก นักบวชนอกศาสนาผู้หนึ่งชื่อว่า สุลิมะ พระองค์ทรงแจ้งแจ้งหลักปฏิจจสมุปบาทว่า ต้องรู้ ต้องเห็น อย่างไรจึงจะได้เข้าถึงธรรมะ รู้แจ้งธรรมะได้ ในตอนหนึ่งพระองค์ทรงสรุปว่า

บุพเพ โข สุลิม ธมฺมภูตฺติญาณํ ดูก่อนสุลิมะ ธมฺมภูตฺติญาณมาก่อน

ธมฺมภูตฺติญาณ คือ ญาณที่รู้ความเกิดขึ้นและเป็นไปของธรรมะ คือ รู้กฎ คำว่า ธมฺมภูตฺติ คือ คำที่แสดงความเป็นไปของธรรมะ ธมฺมภูตฺติตา นี้แหละคำเดียวกัน ธมฺมภูตฺติตา เป็นคำแสดงกฎ มีคำว่า ตา อยู่ข้างหลัง แสดงภาวะความเป็นอย่างนั้น ส่วน ธมฺมภูตฺติ เป็นคำที่เอามาเชื่อมกับคำว่าญาณ คือ มีญาณรู้กฎก่อน รู้กฎเกณฑ์ของธรรมะ

บุพเพ แปลว่า ก่อน, ในกาลก่อน, มาก่อน, มีก่อน, เกิดขึ้นก่อน

ธมฺมภูตฺติ แปลว่า ความเกิดขึ้นดำรงอยู่และเป็นไปตามธรรม

การเกิดขึ้นและดำรงอยู่เป็นไปตามธรรม ถ้าว่าโดยกฎ คือ กฎอิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท สังขารมันไม่เที่ยง เป็นเหตุให้เกิดของไม่เที่ยง ของเป็นทุกข์ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ของไม่ใช่ตัวตน เป็นเหตุให้เกิดของไม่ใช่ตัวตน เชื่อมโยงกันไปอย่างนี้เรียกว่า ธมฺมภูตฺติ แปลว่า ความเกิดขึ้นและเป็นไปตามธรรม ธมฺมภูตฺติญาณ ญาณคือความรู้ในเรื่องเหล่านี้ ความรู้เรื่องธรรมะทั้งหลายมันเกิดขึ้นและเป็นไปตามเงื่อนไขตามปัจจัย อย่างนี้มาก่อน ญาณอย่างนี้มีก่อน ญาณอย่างนี้เกิดก่อน

ปัจจุ นา นิพพาน ญาณ นิพพานญาณ หรือ ญาณในนิพพานมาที่หลัง ญาณในการรู้แจ้งธรรมะ เข้าถึงธรรมะ รู้นิพพานมาที่หลัง จะกระโดดไปรู้นิพพานเลยโดยไม่ต้องรู้กฎไม่ได้ รู้นิพพานเลยไม่ได้ ต้องมี ธรรมปฏิบัติญาณ มาก่อน คือรู้กฎมาก่อน

อย่างที่เรารู้กันดีในทางวิปัสสนา ต้องแยกแยะแยกนามว่า เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน เกิดตามเหตุตามปัจจัย เป็นไปตามกระแสที่ปัจจัยตาปฏิบัติสมุขบา ทก่อน นี่คือ ธรรมปฏิบัติญาณ นั่นแหละ ญาณที่รู้จักความเกิดขึ้นและเป็นไปตามธรรมก่อน นิพพาน ญาณ ญาณในนิพพาน ญาณรู้นิพพานมาที่หลัง

อยากจะถึงนิพพาน อยากจะพ้นทุกข์ ไม่ใช่ไปรู้นิพพานได้เลย ต้องมีความรู้กฎ ก่อน แล้วจึงจะแจ้งนิพพาน จึงจะแจ้งธรรม เข้าถึงธรรมได้ในภายหลัง แม้แต่จะเป็นพระ โสดาบัน พระโสดาบันท่านก็เห็นพระนิพพาน การจะรู้นิพพานก็ต้องรู้กฎก่อน รู้กฎสังขาร ทั้งหลายทั้งปวง เป็นธัมมปฏิบัติญาณก่อน จึงจะถึงนิพพาน จึงจะกระทำให้แจ้ง โสดาปัตติ ผล สกทาคามีผล อนาคามีผล แล้วก็อรหัตผลได้

คำว่า รู้ คือ ญาณ หรือ ปัญญา ญาณชั้นต่างๆ ตัวความรู้นี้รู้อะไร รู้กฎของธรรมะ นั่นแหละ รู้สิ่งต่างๆ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของมัน ทีนี้ คำว่า แจ้ง ก็เป็นญาณอีกชนิดหนึ่ง ที่ ได้เข้าถึงสิ่งที่ควรเข้าถึง ธรรมะที่ควรเข้าถึง ถ้าว่าแบบสูงสุด คือพระนิพพาน ถ้าว่าเป็น ๒ อย่าง คือวิชาและวิมุตติ ผมเลยตั้งชื่อหัวข้อบรรยายเป็น รู้กฎ แจ้งธรรม ต้องมีความรู้เรื่องกฎเกณฑ์ต่างๆ ก่อนจึงจะแจ้งธรรมได้

สรุปว่า การรู้กฎแล้วจึงแจ้งธรรม ก็ถือว่าเป็นกฎอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรง รับรองเอาไว้ ผมยกตัวอย่างมาจากพระสูตร สังยุตตนิกาย นิทานวรรค สุลิมปริพาชก สูตร พระพุทธองค์ตรัสว่า

ปุพฺเพ โข สุลิม ธมฺมปฏิบัติญาณํ ดูก่อนสุลิมะ ธัมมปฏิบัติญาณคือญาณปัญญาความรู้ เรื่องความเกิดขึ้นและเป็นไปตามธรรมะมาก่อน รู้ที่ปัจจัยตาปฏิบัติสมุขบา ทมาก่อน ปัจจุ นา นิพพาน ญาณ ญาณในนิพพานมาที่หลัง ความรู้เรื่องพระนิพพานอย่างแท้จริงจะ มาที่หลัง จะไปรู้นิพพานลอยๆ โดยไม่ผ่านการรู้ที่ปัจจัยตาปฏิบัติสมุขบา ทไม่ได้ จะ ต้องรู้ที่ปัจจัยตาปฏิบัติสมุขบา ทมาก่อน จึงจะมีความรู้เรื่องนิพพานชัดเจนได้

ทีนี้ ผมจะยกมาจากพระสูตร ซึ่งแสดงรายละเอียดเยอะกว่านี้ ท่านทั้งหลายจะได้ เข้าใจมากยิ่งขึ้น ในอังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต อนิจจสูตร เล่ม ๒๒ ข้อ ๙๘ พระพุทธองค์ ตรัสว่า

โส วต ภิกฺขเว ภิกฺขุ กณฺจิ สงฺขารํ นิจฺจโต สมนุสฺสนโต ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ นั้นหนอ เมื่อยังเห็นซึ่งสังขารใดๆ โดยความเป็นของเที่ยง

อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมฺนุ นาคโต ภวิสฺสตีติ จักเป็นผู้ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ คือการยอมรับกฎเกณฑ์ความจริงของธรรมชาติ มีปัญญาคล้อยตามหลักสังขารธรรม ดังนี้

เนตฺฐานํ วิชชติ นันนํ ไชฐานะทีจะมีได้

อนุโลมิกาย ขนฺติยา อสมนฺนาโคโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสตีติ ภิกฺขุณฺนํเมื่อไม่
ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ จักก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม ดังนี้

เนตฺฐานํ วิชชติ นันนํ ไชฐานะทีจะมีได้

สมฺมตฺตนิยามํ อโนกฺกมมาโน โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา อนาคามิผลํ วา
อรหตฺตํ วา สจฺฉิกริสฺสตีติ ภิกฺขุผู้ไม่ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสตापตติ
ผลกัตี สกทาคามิผลกัตี อนาคามิผลกัตี หรืออรหัตผลกัตี ดังนี้

เนตฺฐานํ วิชชติ นันนํ ไชฐานะทีจะมีได้

ในช่วงต้นของพระสูตรนี้ จากอังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต อนิจฺจสูตร พระพุทธองค์ได้
ตรัสถึงสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เชื่อมโยงมาหลายคำด้วยกัน บางท่านอาจจะงงอยู่ ตามไม่ค่อย
ทัน แต่บางท่านพิจารณาตามไปก็เข้าใจ ตามเรื่องนี้ เกี่ยวกับเรื่องกฎเกณฑ์ รู้กฎก่อนจึง
แจ้งธรรมะได้นั่นเอง ถ้าไม่รู้ระเบียบ ไม่รู้กฎเกณฑ์ของธรรมะ จะให้แจ้งธรรมะ มันเป็นไปได้
ไม่ได้

พระองค์ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นหนอ เมื่อยังเห็นซึ่งสังขารใดๆ โดย
ความเป็นของเที่ยง จะเป็นผู้ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ ดังนี้ นันนํ ไชฐานะทีจะมีได้

โดยกฎของสังขาร เราก็ทราบกันดีแล้วว่า สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สังขารทั้งหลาย
ทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง ถ้าภิกษุบางรูปหรือผู้ปฏิบัติบางท่าน ผู้ที่เห็นโทษภัยของวัฏฏ
สงสารแล้ว มาปฏิบัติตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน ถ้ายังเห็นสังขารบางอย่างโดย
ความเป็นของเที่ยง ยังเห็นสังขารบางอย่างเที่ยง ไม่เห็นสังขารทั้งหมดว่าไม่เที่ยง ไม่
เห็นทั้งปวง ยังไม่เห็นทั้งหมด เห็นบางอย่างไม่เที่ยง บางอย่างยังเที่ยงอยู่ เห็นสังขารอัน
ใดอันหนึ่งยังเที่ยงอยู่ จะเป็นผู้ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ คือญาณปัญญาที่สอดคล้องกับ
หลักอริยสัจ ๔ เป็นภาษาญาณ เรียกว่าอนุโลมญาณ จะได้อนุโลมญาณ ญาณที่เห็น
สอดคล้องกับความเป็นจริง นันนํ ไชฐานะทีจะมีได้

การจะยอมรับความเป็นจริงได้ จิตจะลงต่อความเป็นจริง ต้องเข้าใจกฎก่อน จะ
ต้องเห็นสังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยงทั้งหมดก่อน ไม่มีแม้แต่นิดเดียว ที่สังขาร
จะเที่ยงแท้มั่นคง จะต้องยอมรับได้ก่อน ถ้ายอมรับไม่ได้จะไปยอมรับอริยสัจ มันเป็นไปได้
ไม่ได้ มันเป็นกฎอีกชั้นหนึ่ง มีกฎหลายชั้นเรียงกันอยู่ นี้พระองค์ตรัสในฝ่ายที่เป็นไปไม่ได้

ภิกษุเมื่อยังเห็นซึ่งสังขารใดๆ โดยความเป็นของเที่ยง จะเป็นผู้ประกอบด้วยอนุ
โลมิกขันติ ดังนี้ นันนํ ไชฐานะทีจะมีได้ อนุโลมิกขันติ คำนี้ สำหรับท่านที่ไม่ใช่นักศึกษา
ธรรมะอาจจะงงนิดหน่อย ส่วนท่านที่ศึกษาธรรมะได้ยิบย่อย อนุโลมิกคือสอดคล้องกับ

ข้อเท็จจริง ความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศไว้คืออริยสัจ ๔ เป็นความจริงที่พระองค์ ยกขึ้นมาแสดงแก่พวกเราเหล่าสาวก ปัญญาเห็นสอดคล้องกันสัจจะ เรียกว่าอนุโลมญาณ

อนุโลมญาณ ญาณที่สอดคล้องเห็นลงพอดีกับหลักสัจธรรม อุปาทานชั้น ๕ เป็น ทุกข์ ก็เห็นว่าเป็นทุกข์ ตัณหาเป็นเหตุเกิดทุกข์ก็เห็นว่าเป็นเหตุเกิดทุกข์ นิพพานเป็น ความดับทุกข์ เป็นสุขอย่างแท้จริง ก็เห็นอย่างนั้น อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหนทางก็เห็นว่าเป็นหนทาง ซึ่งการที่จะประกอบด้วยปัญญาอย่างนี้ ต้องเห็นว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวง เป็นของไม่เที่ยงก่อน ต้องผ่านกฎสังขารมาก่อน ถ้ายังเห็นสังขารบางชนิดว่าเที่ยงอยู่ ยัง มีความหวังกับสังขารบางประการอยู่ การจะยอมรับอริยสัจ ๔ ก็เป็นไปได้

ประโยคต่อไปว่า ภิกษุเมื่อไม่ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ จะก้าวลงสู่สัมมัตตินิยาม นั้นไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้

สำหรับภิกษุที่ไม่ยอมรับหลักอริยสัจ ๔ ใจยังไม่ยอมรับ จะก้าวลงสู่ความแน่นอน ในทางกุศล คือ ก้าวลงสู่อริยมรรคมีองค์ ๘ อริยมรรคมีองค์ ๘ จะมาประชุมรวมเข้าไป ในจิต จะเกิดมรรคจิต จิตที่เป็นมรรคขึ้นมา นั้นไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ พอไม่เกิดมรรค มรรคไม่รวมกัน จะให้ได้เป็นพระอริยเจ้า จะทำให้แจ้งธรรมะ แจ้งนิพพาน ก็เป็นไปได้ไม่ได้ ภิกษุเมื่อไม่ก้าวลงสู่สัมมัตตินิยาม คืออริยมรรคไม่เกิด จะกระทำให้แจ้งซึ่ง โสตาปัตติผลก็ดี สกทาคามีผลก็ดี อนาคามีผลก็ดี หรืออรหัตผลก็ดี นั้นไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้

ต่อไปพระสูตรเดียวกัน แสดงฝ่ายตรงกันข้าม ฐานะที่เป็นไปได้ ในอังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต อนิจจสูตร พระพุทธองค์ตรัสว่า

โส วต ภิกขเว ภิกขุ สพฺพสงฺขารา อนิจฺจโต สมฺนุสฺสนุโต ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นหนอ เมื่อเห็นซึ่งสังขารทั้งปวงทั้งหลาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง

เมื่อเห็นว่า สังขารทั้งปวงเลย ทั้งหมดเลย ไม่มีสังขารชนิดหนึ่งที่เป็นของเที่ยง สังขารทั้งหลายในอดีต อนาคต ปัจจุบัน ภายใน ภายนอก หยาบ ละเอียด ทราม ประณีต ไกล ใกล้ ทั้งเรา ทั้งเขา เหมือนกันหมด โดยความเป็นของไม่เที่ยง เมื่อเห็นสัพพสังขาร โดยความเป็นของไม่เที่ยง ไม่นั่นอน ไม่นคงทน ต้องเสื่อมสลาย หมดไปเป็นธรรมดา

อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมฺนุสฺสนุโต ภวิสฺสตีติ จักเป็นผู้ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ ดังนี้ ฐานเมต วิชฺชติ นั้นเป็นฐานะที่จะมีได้

เมื่อเห็นสังขารทั้งปวง เป็นไปตามกฎธรรมดาของสังขาร คือ สพฺพ สงฺขารา อนิจฺจ จา สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง ถ้ายอมรับและเห็นสังขารทั้งปวง โดยความเป็นของไม่เที่ยง ไม่มีสักสังขาร ไม่มีแม้แต่นิดหนึ่ง น้อยหนึ่ง หรือสถานที่ใดที่หนึ่งที่อยู่ แล้ว สังขารมันจะเที่ยงได้ แม้ในร่างกายของเราเอง สังขารทั้งหลายมารวมกันทั้งหมดนี้

เป็นที่ชุมนุมของสิ่งที่ไม่เที่ยง สังขารในภายนอกคือบุคคลอื่นรวมทั้งโลกนี้ ก็เป็นของไม่เที่ยงทั้งหมดเลย

เมื่อเห็นสังขารทั้งปวงโดยความเป็นของไม่เที่ยง จะเป็นผู้ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ คือยอมรับหลักอริยสัจ ๔ ยอมรับตามที่เป็นอย่างจริงว่า อูปาทานขันธทั้ง ๕ คือชีวิตที่เป็นผลมาจากอวิชชา ตัณหา อูปาทาน กรรมนี้ เป็นทุกข์ อย่างนี้ก็เป็นอย่างนี้ได้ ยอมรับว่า ตัณหาคือความรักตน เป็นเหตุเกิดทุกข์ ก็เป็นอย่างนี้ได้ ความรักตัวเอง พวกเราก็มีด้วยกันทุกคน แต่เราไม่ยอมรับว่า มันเป็นเหตุเกิดทุกข์ ทำให้ต้องเวียนตายเกิดมานาน ประสบความทุกข์ยากลำบาก ทรมานทรก่า ต้องมานั่งร้องไห้ น้ำตาเซ็ดหัวเข้า เพราะเรื่องนั้นเรื่องนี้มาจนถึงทุกวันนี้ ทำอย่างไรจะยอมรับกันสักที พอไม่ยอมรับก็ทำตามความรักตัวเอง ค้างอยู่อย่างนั้น นึกว่าได้ทำตามใจชอบแล้วมันจะเป็นเหตุให้เกิดความสุข อย่างนั้นก็ผิตอยู่ตลอดเวลา แท้ที่จริง การทำตามใจชอบ ทำตามตัณหาเป็นเหตุเกิดทุกข์

หลักอริยสัจ ๔ เราก็ออกันมานานแล้ว ตัณหาเป็นเหตุเกิดทุกข์ ตัณหาเป็นตัวสร้างโลก ตัณหาทำให้สัตว์เกิด แต่ก็ยังไม่เห็นชัดสักที ที่เป็นอย่างนั้น เพราะเราไม่ยอมรับหลักสัจธรรมนั่นเอง ยังไม่ยอมรับสังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง ยังไม่เห็นความจริงของสังขาร จะให้ยอมรับหลักอริยสัจ ๔ มันก็เป็นอย่างไม่ได้

แท้ที่จริง ความรักตัวเองนั้นมี เป็นตัณหา เป็นกิเลส แต่ตัวเองอันเป็นสุดที่รักนั้น มันไม่มี ไม่มีตัวตน ไม่มีตัวเรา ไม่มีตัวเขา มีแต่กิเลส ถ้ายอมรับได้มันก็ง่ายแล้ว ปฏิบัติเพื่อละความรักตัวเอง ละตัณหา เพราะยังงั้นตัวเองมันก็ไม่มีอยู่แล้ว ก็ง่ายที่จะละความรักตัวเองนั้น แต่พวกเรารักตัวเองแถมยังเห็นผิดอีกด้วยว่า ตัวเองอันเป็นสุดที่รักมีอยู่จริงๆ เลยผิตหลายชั้นอยู่ ต้องไปแก้ไข มองให้เห็นว่า ตัวเองอันเป็นสุดที่รักมันไม่มี มีแต่สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยงเท่านั้น

พอรู้อย่างนี้แล้วก็จะทราบ ว่า ตัณหา มี ความรักตัวเองมี แต่ตัวเองอันเป็นที่รักนั้น ไม่มี ความยึดถือว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นของเรา ความหวงของๆ เรา ความจับจองเป็นของตน นั้นมี เป็นกิเลสที่เกิดต่อเนื่องจากตัณหา แต่ของตนอันแท้จริงนี้มันไม่มี มีแต่สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เลยต้องไปเห็นสังขารทั้งหลายทั้งปวงโดยความเป็นของไม่เที่ยง จะต้องรู้จักก่อนจึงยอมรับสัจธรรม พอยอมรับสัจธรรมจึงจะแจ้งธรรมะได้ ไม่อย่างนั้นแล้ว ถึงเราจะเรียนอริยสัจ ๔ แต่ใจก็ไม่ยอมรับ ท่องได้ ยอมรับว่า พระพุทธเจ้าตรัสจริงแท้ แต่ในด้านจิตใจแล้ว ยังเพี้ยนอยู่เหมือนเดิม

นี่เป็นฐานะหรือเงื่อนไขที่เป็นไปได้ คือ ภิกษุนั้นหนอ เมื่อเห็นสังขารทั้งปวงโดยความเป็นของไม่เที่ยง จะเป็นผู้ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ คือยอมรับหลักอริยสัจ ๔ ยอมรับอริยมรรคมีองค์ ๘ ว่าเป็นหลักปฏิบัติ ไม่เอาทางอื่นอีกต่อไปแล้ว นี่มันก็ยากทั้งๆ ที่พวกเราก็ออกันมาและเรียนกันมานานแล้ว อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหนทาง ท่องได้ ตั้งแต่เด็กทีเดียว แต่วิถีชีวิตก็ไม่ได้เปลี่ยนเลย เริ่มต้นจากความเห็นก็ไม่ได้เปลี่ยน

สัมมาทิฐิทำงานว่ามันเป็นอย่างนี้ เราก็เห็นเพื่อนไปอย่างอื่น สัมมาสังกัปปะทำงานว่าต้องคิดอย่างนี้ เราก็คิดไปอย่างอื่น อยากจะเปลี่ยนผล แต่เหตุไม่ยอมเปลี่ยน มันก็เลยวนอยู่อย่างนี้ เพราะไม่ยอมรับข้อปฏิบัติคืออริยมรรคนั่นเอง

ที่ไม่ปฏิบัติดำเนินตามอริยมรรค เพราะไม่ยอมรับอริยสัจ เพราะไม่ยอมรับว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยงนั่นเอง ยังเห็นว่า แน่นอน มั่นคง โดยเฉพาะเห็นผิดว่า มีตัวตนอยู่จริงๆ ก็เลยค้างอยู่

กล่าวถึงฐานะที่เป็นไปได้ จึงต้องรู้จักก่อนว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง มันสำคัญอย่างนี้ จะต้องรู้จักก่อนจึงจะแจ้งธรรมะ ต้องมีธัมมัญญัตติญาณมาก่อน นิพพานญาณจึงจะมาทีหลัง

พระพุทธองค์ตรัสว่า อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมฺนุภาคโต สมฺมุตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสตีติ ภิกษุผู้ประกอบแล้วด้วยอนุโลมิกขันติ คือยอมรับหลักอริยสัจ ๔ จะก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม ดังนี้ ฐานเมต วิชฺชติ นั้นเป็นฐานะที่จะมีได้

ถ้ายอมรับหลักอริยสัจ ๔ แล้วจะก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม คือความแน่นอนในฝ่ายดี ฝ่ายกุศล ยอมรับหลักปฏิบัติคืออริยมรรคมีองค์ ๘ ไม่เหลือหลักปฏิบัติอื่นใดทั้งปวง จะเป็นไปได้ เพราะเห็นว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยงนั่นแหละ ทำให้ยอมรับหลักอริยสัจ เพราะยอมรับหลักอริยสัจนั่นแหละ จึงหยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม คือความแน่นอนในฝ่ายกุศลในฝ่ายดี หยั่งลงสู่ข้อปฏิบัติคืออริยมรรคได้เต็มที่ ไม่มีข้อปฏิบัติอื่นใดหลงเหลืออีกต่อไปแล้ว ทั้งชีวิตนั้นก็ปรับเปลี่ยนตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ทั้งหมด รอแต่ทำให้สมบูรณ์เท่านั้นเอง หยั่งลงในอริยมรรคนี้แล้ว พอหยั่งลงในนี้แล้ว ก็เป็นไปได้ที่จะทำให้แจ้งซึ่ง โสตาปัตติผล เป็นต้น

สมฺมุตฺตนิยามํ โอกฺกมมาโน โสตาปัตติผลํ วา สกทาคามีผลํ วา อนาคามีผลํ วา อรหตฺตํ วา สจฺฉิกิริสฺสตีติ ภิกษุผู้ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม คือยอมรับเอาอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นข้อปฏิบัติ หยั่งลงสู่ความแน่นอนในธรรมะในฝ่ายดีฝ่ายกุศล ต่อไปจะเป็นผู้ที่บรรลุเป็นพระอรหันต์แน่นอน กระทำให้แจ้งซึ่ง โสตาปัตติผลได้ สกทาคามีผล อนาคามีผล จนกระทั่งถึงความเป็นพระอรหันต์ได้ ดังนี้ ฐานเมต วิชฺชติ นั้นเป็นฐานะที่จะมีได้

นี่เป็นความสำคัญของเรื่องกฎเกณฑ์ การรู้จักสำคัญมาก ท่านทั้งหลายก็คงได้ฟังกฎ สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา มาเป็นประจำ ซึ่งดีมาก ให้ฟังต่อไป ให้ท่องต่อไป ถ้าให้สูงไปกว่านั้น ต้องพิจารณาต่อไปด้วย จะพิจารณาได้ ก็ต้องมีสติให้มั่นคง มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม ต้องมีสมาธิ ต้องไปฝึกสติ ไปทำสมาธิต่อไป เป็นหน้าที่ของเราทั้งหลายที่จะต้องทำกัน ในคราวนี้ ผมมาพูดให้รู้ว่า รู้กฎจึงจะแจ้งธรรมะได้ บอกความสำคัญ ส่วนการปฏิบัตินั้นท่านต้องไปทำเอาเอง เน้นพูดในระดับสูงๆ เป็นระดับปัญญา ท่านทั้งหลายฟัง

เอาไว้ว่า มันมีความสำคัญอย่างนี้ มีกฎระเบียบความเป็นไปอย่างนี้ เราต้องทำตามกฎระเบียบ ผลจึงจะเป็นไปได้

ต่อไป กฎเกี่ยวเรื่องทุกข์ก็เหมือนกันครับ ผมตัดตอนมาแสดง จากอังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต ทุกขสูตร เล่ม ๒๒ ข้อ ๙๙ พระพุทธองค์ตรัสว่า

โส วต ภิกฺขเว ภิกฺขุ กณฺจิ สงฺขารํ สุขโต สมฺนุปลฺลฺสนฺโต...เนตฺ ฐานํ วิชฺชติ ข้อความส่วนที่ละไว้ก็เหมือนกัน พระองค์ตรัสว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นหนอ เมื่อยังเห็นซึ่งสังขารใดๆ โดยความเป็นสุข เห็นสังขารบางประการโดยความเป็นสุข สบาย ปลอดภัย จิตสงบแล้วปลอดภัย ไปอยู่ที่นั่นแล้วปลอดภัย ปล่อยใจเพลินได้ สบายใจได้ ไม่ต้องห่วงกังวลแล้ว ไม่เป็นไรแล้ว ไม่ตายแล้ว เรียกว่าเป็นสุข มันปลอดภัย สบาย มันโปรง มันโล่ง

ถ้ายังเห็นสังขารอะไรอย่างหนึ่งอย่างใดว่า มันเบาใจได้ เราได้สมาธิขั้นสูงแล้ว ไปอยู่พรหมโลก เบาใจได้แล้ว ถ้ายังเห็นอย่างนี้อยู่ การที่จะยอมรับหลักสัจธรรม ยอมรับอริยสัจ ๔ ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะยังเห็นสังขารบางประการโดยความเป็นสุข เห็นว่า เข้าสมาธิเป็นความสุข สมาธิยังพอหวังได้ สบายใจได้ โปรงโล่งใจได้ อย่างนี้ก็ทำตามตัณหาอยู่ตลอดไป ไม่เห็นว่าตัณหาเป็นเหตุเกิดทุกข์ ยังนึกว่าตัณหาเป็นเหตุเกิดสุขอยู่ อย่างนั้น ได้ทำให้ตนมีความสุขสบายใจ จิตใจสงบ ตนสบาย ตนก็ปลอดภัย ถ้าเห็นอยู่อย่างนี้ มันก็ผิดไปแล้ว การจะยอมรับหลักอริยสัจ ๔ คือได้อนุโลมิกขันติ ก็เป็นไปไม่ได้

เมื่อไม่ยอมรับหลักอริยสัจ ๔ ไม่ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ การจะก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม คือข้อปฏิบัติอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็เป็นไปไม่ได้ พอไม่ก้าวลงสู่อริยมรรคมีองค์ ๘ อริยมรรคมีองค์ ๘ ไม่รวมกัน ไม่เกิดขึ้น การกระทำที่แจ้งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรือกระทำที่แจ้งซึ่งความเป็นพระอรหันต์ ก็ไม่ใช่ฐานะที่จะเป็นไปได้

ส่วนฝ่ายตรงกันข้าม สัพพสงฺขาราเร ทุกฺขโต สมฺนุปลฺลฺสนฺโต... จนกระทั่งถึง ฐานเมตฺ วิชฺชติ ภิกษุเมื่อเห็นซึ่งสังขารทั้งปวงโดยความเป็นทุกข์ ถ้าเห็นสังขารทั้งหมดเลย ไม่ว่าจะอดีต อนาคต ปัจจุบัน ภายใน ภายนอก หยาบ ละเอียด ทราม ประณีต ไกลหรือใกล้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม ถ้าเป็นสังขารแล้วไม่น่าไว้วางใจทั้งนั้น เพราะมันเป็นทุกข์ เป็นของไม่น่าเพลิดเพลินทั้งนั้น ไม่น่ายินดีทั้งนั้น เป็นทุกข์ ไม่คงทน ถูกบีบคั้นด้วยกันทั้งหมดเลย อย่างนี้ก็เป็นไปได้ ถ้ายังมีสังขารบางชนิดน่ายินดีอยู่ จบกันเลย มันไม่ยอมรับหลักอริยสัจ ๔ ถ้าเห็นว่า สังขารทั้งหมดเลย สัพพสังขาร ตามกฎที่เราท่องกันไว้ คือ สัพเพ สังขารา ทุกฺขา สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ เป็นของไม่น่าเพลิดเพลิน ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ เป็นของบีบคั้น สามารถทำให้เกิดทุกข์ได้เสมอ

ฉะนั้น สังขารมันเป็นอย่างนี้โดยธรรมชาติ เราจึงต้องระวังไว้ แม้แต่สมาธิที่ดีๆ นั่งแล้วสบาย นั่งสบายแล้วมันเสียหายอะไร มันเป็นทุกข์ มันพร้อมจะก่อทุกข์ให้เสมอ เรา

นั่งสบายวันนี้ วันต่อมา เข้าสมาธิแบบเดิมไม่ได้อีกก็เครียดแล้ว นี่มันพร้อมจะให้ทุกข์แก่เราอยู่เสมอ มันแว้งกัดเราอยู่ตลอด ยังไปเชื่อใจมันอยู่ ก็เกินไป บางท่านแค่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ สามี่เอาใจนิดหน่อยก็เป็นบ้าจะตายแล้ว เขาพร้อมจะทำทุกข์ให้เราเสมอ ยังไปหลงเชื่อ วนอยู่อย่างนั้น ถ้าไปเห็นสังขารบางชนิดโดยความเป็นสุข อย่างนั้นก็จบกันเลย ไม่อาจจะทำให้แจ้งธรรมะได้ จะต้องเห็นสัพพสังขารโดยความเป็นทุกข์ เป็นของบีบคั้น เป็นของที่ไม่น่าไว้วางใจ เป็นของมีโทษมีภัย เป็นที่มาของความทุกข์นานาประการ

แม้แต่ความสงบ สิ่งดีๆ ที่เราชอบกัน ทุกอย่างที่เป็นสังขาร มันพร้อมจะให้ทุกข์เกิดขึ้นเสมอ มีศักยภาพที่จะทำให้เกิดทุกข์สำหรับผู้ไปยึดไปถือ อันนั้นเป็นธรรมชาติของมัน การที่เราเห็นว่ามันเป็นทุกข์ อันนี้จึงเห็นถูกต้อง สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ นี้ให้ท่านทั้งหลายจำให้แม่น ท่องบ่อยๆ จำให้ขึ้นใจ ไปพิจารณาบ่อยๆ ถ้ายังพิจารณาไม่ได้ จิตยังฟุ้งซ่าน มีนิวรณ์เยอะอยู่ ก็ต้องไปทำสมาธิ ไปฝึกสติมา ให้พิจารณาได้ ยกสังขาร คือ รูป นาม ชันธ ๕ มาพิจารณาให้เข้ากฎเกณฑ์อันนี้ เรื่องที่ผมมาบรรยายนี้ เป็นเรื่องที่ระดับค่อนข้างสูงชนิดหนึ่ง แต่เป็นหลักการไว้สำหรับท่านที่สนใจ จะได้ศึกษาละเอียดต่อไป

ลักษณะของหัวข้อ “รู้จักแจ้งธรรม” มันเป็นอย่างนี้ ต้องรู้จักก่อน และยอมรับกฎให้ได้ก่อน จึงจะแจ้งธรรมะได้ เราอยากจะได้ความพ้นทุกข์ อยากจะได้นิพพาน หากไม่ได้ปฏิบัติอริยมรรคมีองค์ ๘ ไม่ได้เดินตามทางนี้ มันไม่ถึงนิพพาน ที่นี้ จะมีอริยมรรคมีองค์ ๘ รวมกันได้ จะต้องยอมรับอริยสัจ ๔ ก่อน ยอมรับกฎอริยสัจ ๔ ที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงก่อน ถ้ายังไม่ยอมรับ จะปฏิบัติอริยมรรคอย่างเต็มบริบูรณ์ หรือจะเดินตามมรรคเต็มที่ มันเป็นไปได้ ที่นี้ จะยอมรับอริยสัจ ๔ ไม่ใช่สักว่า รู้หรือสัจว่า มีอะไรบ้าง ต้องไปพิจารณาก่อน ต้องเห็นสังขารทั้งหลายทั้งปวงโดยความเป็นของไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายทั้งปวงโดยความเป็นทุกข์ก่อน และมีอีกประเด็นหนึ่ง คือ ต้องเห็นธรรมะทั้งหลายทั้งปวงโดยความไม่ใช่ตัวตน เป็นของบังคับควบคุมไม่ได้

สัพพสงขารเหตุ ทุกขโต สมนุสฺสสนุโต ภิกษุเมื่อเห็นสังขารทั้งปวงโดยความเป็นทุกข์ คำว่า ทุกข์ คือ เป็นของบีบคั้น ของที่มีศักยภาพทำให้เกิดความทุกข์ ความเครียด ความวิตกกังวลได้ ของไม่น่าไว้วางใจ เป็นของมีภัย เป็นของน่ากลัว อย่าไปยุ่ง อย่าไปจับ อย่าไปยึดถือมัน มันจะกัดหรือทำร้ายให้ตายหรือปางตายได้ ถ้าเห็นสังขารทั้งปวงโดยความเป็นทุกข์ การที่จะเป็นผู้ที่ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ ยอมรับหลักอริยสัจ ๔ ก็เป็นไปได้ เมื่อประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ จะหยั่งลงสู่สัมมัตตนิยามก็เป็นไปได้ เมื่อหยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม คือข้อปฏิบัติอริยมรรคมีองค์ ๘ จะกระทำให้แจ้ง โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล จนกระทั่งถึงความเป็นพระอรหันต์ ก็เป็นไปได้

ต่อไป เป็นเรื่องลักษณะอนัตตา คำอื่นๆ เหมือนกัน เปลี่ยนเฉพาะคำแสดงกฎ ใน อังคุตรนิกาย ฉกกนิบาต อนัตตสูตร เล่ม ๒๒ ข้อ ๑๐๐ พระพุทธองค์ตรัสว่า

โสวัต ภิกษุเว ภิกษุ กณฺหิ ธรรมมํ อตฺตโต สมฺนุสฺสนฺโต ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้น หนอ เมื่อยังเห็นซึ่งธรรมะใดๆ โดยความเป็นตัวตน เห็นว่า มีตัวเราไปสิงแทรกอยู่ที่ใดที่หนึ่ง สิ่งอยู่ในชั้น ๕ ก็ดี หรือบางทีก็อยู่นอกชั้น ๕ ยังเห็นว่า มีตัวเราสามารถบังคับควบคุมสิ่งนั้นได้สิ่งนี้ได้ มีตัวเราเป็นเจ้าของ เป็นผู้เสวยผล เป็นผู้ครอบครองการกระทำ หรือผลของการกระทำ เมื่อทำดีแล้วเราเป็นผู้รับผลอย่างนั้นอย่างนี้ ถ้ายังมีตัวเราสิงแทรกหรือวนเวียนอยู่ที่ใดที่หนึ่งอย่างนี้ การจะยอมรับหลักอริยสัจ ๔ ก็เป็นไปไม่ได้ พอยอมรับหลักอริยสัจ ๔ ไม่ได้ จะให้หยั่งลงสู่อริยมรรคมีองค์ ๘ ก็เป็นไปไม่ได้ ทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล จนกระทั่งถึงแจ้งความเป็นพระอรหันต์ ก็เป็นไปไม่ได้ นี้ฝ่ายหนึ่ง เนตฺ ฐานํ วิชฺชติ นั้นไม่ใช่ฐานะที่จะเป็นไปได้อีก

อีกฝ่ายหนึ่ง สพฺพธมฺเม อนตฺตโต สมฺนุสฺสนฺโต ภิกษุเมื่อเห็นสังขารทั้งปวงโดยความไม่มีตัวตน ไม่มีตัวตนอยู่ในเส้นผม ไม่มีตัวตนอยู่ในขน ไม่มีตัวตนอยู่ในเล็บ ไม่มีตัวตนอยู่ในฟัน ไม่มีตัวตนอยู่ในหนัง ไม่มีตัวตนอยู่ในเวหนาคามารูสึกษุทุกข์ ไม่มีตัวตนอยู่ในความกำหนดหมายคือสัญญา ไม่มีตัวตนอยู่ในบุญในกุศล ไม่มีตัวตนอยู่ในสังขารต่างๆ ไม่มีตัวตนอยู่ในวิญญานใดๆ ทั้งสิ้น ไม่มีตัวตนใดๆ อยู่ในนั้นเลย ไม่มีสัตว์บุคคลตัวตนอยู่สักที่สักแห่ง ไม่มีตัวตนในชั้น ๕ รวมทั้งไม่มีตัวตนนอกชั้น ๕ และไม่เป็นตัวตนที่จะควบคุมบังคับอะไรได้ มีแต่สิ่งต่างๆ ที่เป็นไปตามเงื่อนไขตามปัจจัยของมัน

เห็น สพฺพธมฺเม อนตฺตโต อย่างนี้ จะเป็นผู้ที่ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ ก็เป็นไปได้อีก ผู้ที่ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ จะหยั่งลงสู่สัมมัตตนิยามก็เป็นไปได้อีก ผู้ที่หยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม จะกระทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล จนกระทั่งถึงกระทำให้แจ้งซึ่งความเป็นพระอรหันต์ ก็เป็นไปได้อีก

อันนี้เป็นกฎหลัก ๓ กฎที่พวกเราทราบกันดีนั่นเอง ต้องรู้จักเหล่านี้ก่อน จึงจะสามารถเข้าถึงธรรมะ แจ้งธรรมะได้ตามลำดับไป ถ้ายังติดกฎอยู่ ถ้ายังเห็นสังขารใดๆ โดยความเป็นของเที่ยงอยู่อย่างนี้ ยังไม่เข้าถึงธรรมะ ยังแจ้งธรรมะไม่ได้ ถ้ายังเห็นสังขารใดๆ โดยความเป็นสุขอยู่ เห็นธรรมะใดๆ โดยความเป็นตัวตนอยู่ ยังมีอึดตาไปสิงไปแทรกหรือไปนอนค้างอยู่จุดใดจุดหนึ่งที่ห่างไกลมาก จะให้เข้าถึงธรรมะ ก็เป็นไปไม่ได้ มันเป็นกฎเป็นระเบียบของมันอย่างนี้ ต้องรู้จักจึงจะแจ้งธรรมะ

ต่อไปเรื่องนิพพาน ต้องรู้ให้ถูกต้องเหมือนกัน ในอังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต นิพพานสูตร เล่ม ๒๒ ข้อ ๑๐๑ พระพุทธองค์ตรัสว่า

โสวัต ภิกษุเว ภิกษุ นิพฺพานํ ทุกฺขโต สมฺนุสฺสนฺโต ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้น หนอ เมื่อเห็นนิพพานโดยความเป็นทุกข์ อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมฺนุนาคโต ภวิสฺสตีติ จักเป็นผู้ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ ดังนี้ เนตฺ ฐานํ วิชฺชติ นั้นไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้

ถ้ายังเห็นนิพพานโดยความเป็นทุกข์อยู่ นิพพานคือความสิ้นทั้งทุกข์ สิ้นทั้งเหตุเกิดทุกข์ ไม่มีเหตุเกิดทุกข์ก็ไม่มีทุกข์เกิด ไม่ทำตามตัณหา ไม่ทำตามอยาก สิ้นตัณหาอันเป็นเหตุเกิดทุกข์ ทุกข์ก็ไม่เกิด ทุกข์ไม่มี ถ้าใครยังเห็นว่านิพพานเป็นทุกข์อยู่ ไม่ทำตามใจอยากมันทุกข์มากเหลือเกิน ถ้ายังเห็นอย่างนี้อยู่ ก็ไม่อาจเห็นธรรมะได้ จะต้องเห็นนิพพานโดยความเป็นสุขนั่นแหละ นิพพานความดับของทุกข์ ความดับของเหตุเกิดทุกข์ เป็นความสงบ เป็นความปลอดโปร่ง เป็นความเบาสบาย นั่นแหละจึงจะทำให้แจ้งธรรมะได้

ถ้ายังเห็นนิพพานโดยความเป็นทุกข์ ถ้าไม่เหลืออะไรแล้ว รู้สึกโหวงโหวง เป็นทุกข์เหลือเกิน ไม่ได้ทำอะไรตามใจชอบแล้วทุกข์มาก ต้องได้ทำอะไรตามใจชอบจึงอยู่ได้ อย่างนี้ก็ห่างไกลนิพพานมากเหลือเกิน เพราะยังเห็นนิพพานโดยความเป็นทุกข์อยู่ ถ้าไม่ได้ทำตามตัณหาไม่รู้จะอยู่ยังไง ไม่ทำเพื่อตัวเองแล้วจะทำเพื่อใคร อย่างนี้เกิดอีกนานเลย

เราทั้งหลายต้องฟังให้ดี โดยเฉพาะเรื่องนิพพาน เราไม่เคยถึงมาก่อนก็จะยากนิดหนึ่ง แต่ค่อยๆ พิจารณาไป นิพพานคือความดับของทุกข์ จะดับทุกข์ก็ต้องดับเหตุของทุกข์ เหตุของทุกข์คือตัณหา ดับตัณหา สิ้นตัณหา หมดตัณหา ไม่ทำตามอยาก ไม่ทำตามความคาดหวังต้องการ ไม่ทำตามความคิดเพื่อตัวเพื่อตน ถ้าเห็นว่า การไม่ทำตามใจชอบนี้มันเป็นทุกข์ เห็นว่า การทำตามใจชอบมันสบายอยู่ จะเป็นผู้ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ ดังนี้ นั่นไม่ใช่ฐานะที่จะเป็นไปได้

อนุโลมิกาย ขนฺติยา อสมนฺนาโคโต สมฺมุตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ ภิกษุผู้ไม่ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ คือไม่ยอมรับหลักอริยสัจ ๔ จะหยั่งลงสู่สัมมัตตนิยามคือข้อปฏิบัติอริยมรรค ทั้งชีวิตของเขาจะหยั่งลงสู่อริยมรรค เปลี่ยนความเห็นให้ตรง เปลี่ยนความคิดให้ตรง ดำเนินชีวิตแบบใหม่ทั้งหมด เพื่อความพ้นทุกข์ นั่นก็ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้

ความเห็นนี้เปลี่ยนยากที่สุด โดยเฉพาะยุคนี้ แต่ละคนต่างก็ถูกสอนให้เชื่อมั่นในตนเอง ทั้งๆ ที่ทุกข์เหลือเกินแล้ว ไม่ยอมเชื่อคนอื่น ทีนี้ คนอื่นก็เชื่อไม่ค่อยได้ กลัวจะเป็นทุกข์อีก เลยเชื่อตัวเองไว้ก่อน ไม่รู้จะไปไหนแล้ว ในยุคพุทธกาล พระพุทธเจ้าของเราเป็นผู้เชี่ยวชาญ พระองค์เป็นสัพพัญญู แสดงธรรมที่เหมาะสมกับคนนั้นๆ ปรับความเห็นเขาได้ ยุคนี้ไม่มีอาจารย์ใดที่เป็นอย่างนั้นแล้ว เราทั้งหลายจึงต้องช่วยตัวเอง ต้องมาศึกษาให้ดี รู้กฎของธรรมะ จำกฎไว้ดีๆ แล้วไปปฏิบัติให้เห็นตามนั้น ความจริงก็ยอมเป็นความจริงอยู่อย่างนั้น มันไม่ไปไหนหรอก อยู่ที่ความเพียรของเราทำเอา

ภิกษุนั้นเมื่อยังเห็นนิพพานโดยความเป็นทุกข์ จะเป็นผู้ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ ดังนี้ นั่นไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ ภิกษุผู้ไม่ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ จะก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม ดังนี้ นั่นไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้

สมมุตตนิยามํ โอกกมมาโน โสตาปตติผลํ วา สกทาคามีผลํ วา อนาคามีผลํ วา อรหตฺตํ วา สจฺฉิกิริสฺสตีติ เนตฺ ฐานํ วิชฺชติ ภิกษุผู้ไม่หยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม คือไม่เปลี่ยนความเห็นให้เป็นสัมมาทิฏฐิ ไม่เปลี่ยนความคิดให้เป็นสัมมาสังกัปปะ ไม่มีอริยมรรคทั้ง ๘ เข้ามาประชุมในจิต ไม่มีอริยมรรคมืองค์ ๘ มาประชุมรวมกัน จะกระทำให้งั่งซึ่งโสดาปัตติผลกัฏฐิ สกทาคามีผลกัฏฐิ อนาคามีผลกัฏฐิ จนกระทั่งถึงความเป็นพระอรหันต์กัฏฐิ ดังนี้ นั่นไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้

ฝ่ายตรงกันข้าม ในนิพพานสูตร พระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า โส วต ภิกฺขเว ภิกฺขุ นิพฺพานํ สุขโต สมฺนุสฺสฺนฺโต อนุโลมิกาย ชนฺติยา สมฺนุนาโคโต ภวิสฺสตีติ ฐานเมตฺ วิชฺชติ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นหนอ เมื่อเห็นซึ่งพระนิพพานโดยความเป็นสุข เห็นนิพพานโดยความเป็นสุข สบาย ปลอดโปร่ง เบาโล่ง เป็นที่พึงได้ ไร้กังวลนานาประการ เห็นความดับทุกข์ ความไม่เหลืออะไร เป็นความปลอดโปร่งสบาย ถ้าเราไม่เหลืออะไรสักอย่าง มันดีจริงๆ ไม่ทำตามใจเรามันดีจริงๆ มันสบาย มันปลอดโปร่ง เห็นความดับของทุกข์เป็นสุข

ทุกข์เกิดเพราะเหตุก็ต้องดับเหตุ เหตุของทุกข์ก็คือตัณหา นิพพานเป็นความดับทุกข์ ดับเหตุของทุกข์ด้วย ไม่มีทั้งทุกข์ ไม่มีทั้งเหตุเกิดทุกข์ เพราะดับเหตุของทุกข์นั่นเอง เมื่อเห็นนิพพานคือสภาวะอันนี้ โดยความเป็นสุข ปลอดโปร่ง สบาย เย็น สงบ อย่างนี้จะเป็นผู้ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ ดังนี้ นั่นเป็นฐานะที่จะมีได้ เห็นการไม่ทำตามใจชอบ ไม่ทำตามใจอยาก ไม่ทำตามตัณหา ไม่ทำตามใจตน ไม่ทำตามความคิดของตน มันโปร่ง มันสบาย มันดี มันเป็นสุข ดับตัณหามันเป็นสุข เห็นอย่างนี้ จะเป็นผู้ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ คือจะมีญาณที่ยอมรับอริยสัจ เป็นไปได้

อนุโลมิกาย ชนฺติยา สมฺนุนาโคโต สมมุตตนิยามํ โอกกมมฺสฺสตีติ ฐานเมตฺ วิชฺชติ ภิกษุผู้ประกอบแล้วด้วยอนุโลมิกขันติ จะหยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม ดังนี้ นั่นเป็นฐานะที่จะเป็นไปได้ ข้อนี้ก็เหมือนข้ออื่น เพียงแต่เปลี่ยนหลักธรรมไป

ธรรมะหลักใหญ่ๆ ที่กล่าวไปแล้ว ธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้มี ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) อิทัปปัจจยตา ปฏิจฺจสมฺบุบาท นี้เป็นสังขาร สังขตธรรม กับ (๒) พระนิพพาน วิสังขาร อสังขตธรรม เท่านั้นแหละ และมีกฎของธรรมอยู่ ๔ กฎ (๑) สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา (๒) สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา (๓) สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา (๔) อิทัปปัจจยตาปฏิจฺจสมฺบุบาท ธรรมะก็มีเท่านั้น กฎเกณฑ์ก็เป็นอย่างนี้ ธรรมะใหญ่ๆ หลักใหญ่ๆ มีเท่านั้น ผมนำเอาหลักใหญ่ๆ มาพูดเลย แสดงให้เห็นถึงความสำคัญ เวลาปฏิบัติท่านทั้งหลายจะได้นึกถึงว่า ต้องรู้อย่างนี้จึงจะแจ้งธรรมะ จึงจะเข้าถึงธรรมะได้

สมมุตตนิยามํ โอกกมมาโน โสตาปตติผลํ วา สกทาคามีผลํ วา อนาคามีผลํ วา อรหตฺตํ วา สจฺฉิกิริสฺสตีติ ฐานเมตฺ วิชฺชติ ภิกษุผู้ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม จะกระทำให้งั่ง

ซึ่ง โสตาปัตติผลก็ดี สกทาคามีผลก็ดี อนาคามีผลก็ดี หรือความเป็นพระอรหันต์ก็ดี ดังนี้
นั้นเป็นฐานะที่จะมีได้

ผมยกตัวอย่าง พระสูตรที่แสดงให้เห็นกฎเกณฑ์ว่า รู้กฎสังขารและนิพพานก่อน
จึงจะทำให้แจ้งธรรมะได้ ต้องรู้กฎเกณฑ์ รู้ระเบียบตรงตามที่มันเป็นจริง ถ้ายังเห็นผิด
พลาดอยู่ จะแจ้งธรรมะไม่ได้ ต้องรู้ระเบียบกฎเกณฑ์ตามที่มันเป็น จึงจะแจ้งธรรมะได้ ถ้า
พูดถึงการแจ้งธรรมะ คือการบรรลุธรรม เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี
จนกระทั่งถึงเป็นพระอรหันต์ คำว่า แจ้ง ในที่นี้แปลมาจากคำว่า สัจฉิกิริยา คำกิริยาใน
พระสูตรที่ยกมาว่า สัจฉิกิริยสุตติ จักกระทำให้แจ้ง จะแจ้ง จะเข้าใจ เดินตามความแจ่ม
แจ้ง เดินตามแสงไฟนั้นไปจนเข้าถึงสิ่งที่ควรเข้าถึงต่อไปได้ ต้องรู้กฎก่อนจึงจะแจ้งธรรม
ดังที่ได้ยกพระพุทธพจน์สั้นๆ มาแสดงไว้ตอนต้นว่า

ปุพฺเพ โข สฺสิม ธมฺมฏฺฐิติญฺญานํ ปจฺจนา นิพฺพานเญญานํ ดูก่อนสฺสิมะ ธมฺมฏฺฐิติญฺญาน
ญฺญาน คือความรู้ในความเกิดขึ้นและเป็นไปตามธรรม เป็นไปตามกฎของธรรมนั้นแหละ
มาก่อน ส่วนญฺญานในนิพพานมาทีหลัง

เพื่อขยายความตรงนี้ให้เข้าใจ เลยยกมาหลายพระสูตร ท่านทั้งหลายคงจะพอ
มองเห็นภาพเชื่อมโยงไปสู่กฎระเบียบต่างๆ หลักๆ ที่ยกมาก็เป็นกฎไม่เที่ยง เป็นทุกข์
ไม่ใช่ตัวตน แสดงความต่างระหว่างสังขารกับนิพพาน ยังไม่ได้ยกปฏิบัติจสมุปบาทมา ต่อ
ไปจะยกพระสูตรแสดงเกี่ยวกับปฏิบัติจสมุปบาทบ้าง เพื่อแสดงว่า ต้องรู้ปฏิบัติจสมุปบาท
รู้กฎอิทัปปัจจยตาปฏิบัติจสมุปบาทก่อนนั้นแหละ จึงจะแจ้งธรรมะ คือได้เป็นพระโสดาบัน
เป็นต้น

แม้แต่คุณสมบัติของพระโสดาบัน พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้เช่นนั้นเหมือนกัน
ในสังยุตตนิคาย นิทานวรรค ปัญจเวรภยสูตร พระไตรปิฎกเล่ม ๑๖ ข้อ ๔๑ พระพุทธองค์
ทรงแสดงแก่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ซึ่งท่านเป็นพระโสดาบัน พระองค์ตรัสว่า

ยโต โข คหปติ อริยสาวกสฺส ปญฺจ ภยานิ เวรานิ วุปฺสนฺตานิ โหนฺติ ดูก่อนคหปติ
เมื่อใดแล ภัยและเวร ๕ ประการ ของอริยสาวกสงบระงับไปแล้ว นี้อย่างหนึ่ง

จตุหิ จ โสตาปัตติยงฺเคหิ สมฺนฺนาคโต โหติ อริยสาวกเป็นผู้ประกอบแล้วด้วย
โสดาปัตติยงฺคะ คือคุณสมบัติของผู้ที่ได้บรรลุเป็นโสดาบัน ๔ อย่าง จตุหิ แปลว่า ๔ นี้
อย่างที่สอง

และ **อริโย จสฺส ญฺาโย ปญฺญา สฺทิจฺฉ โหติ** สุปปฏิวิทุโร อริยญฺายธรรมอันอริย
สาวกนั้นได้เห็นเป็นอย่างดีแล้ว ทางตลอดเป็นอย่างดีแล้วด้วยปัญญา นี้เป็นอย่างที่สาม

คุณสมบัติของความเป็นพระโสดาบัน ในพระสูตรนี้ พระองค์แสดงไว้ ๓
ประการ

อย่างที่ ๑ ภัยเวร ๕ ประการสงบระงับแล้ว คือเจตนาที่จะผิดศีลทั้ง ๕ ไม่มีแล้ว แม้แต่ในความคิด ไม่มีในมีความนึก ไม่ต้องพูดถึงการกระทำด้วยกายวาจา เมื่อไม่มีการผิดศีล ๕ ไม่มีเวรทั้ง ๕ ก็ไม่ต้องมีทุกข์โทมนัสที่เกิดจากการทำผิดเลย

อย่างที่ ๒ ประกอบด้วยโสตาปัตตียังคะ ๔ คือเป็นผู้เลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า เลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระธรรม เลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ และเป็นผู้มีศีลที่พระอริยเจ้ารักใคร่ มีอริยกันตศีล ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่พร้อย เป็นไท ไม่ถูกตัณหาและทิฏฐิไปถือครองเอาไว้ อันจะเป็นไปเพื่อสมาธิ

อย่างที่ ๓ ได้เห็นและแทงตลอดอริยญาณธรรมเป็นองค์ด้วยปัญญา ธรรมที่ถูกต้องเหมาะสมอันเป็นอริยะ ได้รู้เข้าใจ แทงตลอด ทะลุปรุโปร่งว่ามีแต่ธรรมะ ไม่มีตัวตน สัตว์ บุคคล ไม่มีเรา ไม่มีเขา เป็นแต่ธรรมะล้วนๆ ได้เห็นว่ามีแต่ธรรม

สรุปว่า ผู้ประกอบด้วยคุณธรรม ๓ ประการนี้ สามารถพยากรณ์ตนด้วยตนว่าเป็นพระโสดาบัน ถ้าให้ผู้อื่นมาพยากรณ์ เขาเห็นจิตเราแค่แป๊บเดียว บางที่เขาพยากรณ์ไม่ถูก ส่วนตัวเรานี้อยู่กับจิตของเราตลอดเวลา รู้อยู่แล้ว มีเจตนาร้ายๆ เกิดขึ้นบ้างไหม คุณสมบัติในจิตเป็นอย่างไร มีโสตาปัตตียังคะ ๔ ไหม มีปัญญาที่รู้เห็นแทงตลอดอริยญาณธรรมใหม่ เห็นว่ามีแต่ธรรมใหม่ ก็สามารถพยากรณ์ตนเองได้ พระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า

โส อากงฺขมาโน อุตตนา ว อุตตนาํ พุยากรเยย อริยสาวกนํเมื่อปรารภนา ก็พึงพยากรณ์ซึ่งตนด้วยตนเองที่เดียวว่า

ชินนิริโยมฺหิ เราเป็นผู้มีนรกสิ้นไปแล้ว

ชินตฺริจฺจนโยนิ เป็นผู้ที่มีกำเนิดสัตว์เดรัจฉานสิ้นไปแล้ว

ชินเปตฺตวิสโย มีกำเนิดของเปรตสิ้นไปแล้ว

ชินาปายทุกฺคตฺวินิปาโต มีการตกไปในอบายทุกคติและวินิบาตสิ้นไปแล้ว

โสดาปนโนหฺมสมฺมิ เราเป็นพระโสดาบัน

อวินิปาตธมฺโม เป็นผู้ที่ไม่ตกต่ำอีกเป็นธรรมดา

นียโต เป็นผู้แน่นอน

สมฺโพธิปรายโน มีสัมโพธิคือการตรัสรู้เป็นพระอรหันต์อยู่ภายในหน้า ความเป็นพระอรหันต์รออยู่เบื้องหน้า อิติ ดังนี้

เมื่อมีคุณสมบัติ ๓ ประการนี้ หากต้องการก็พึงพยากรณ์ตนด้วยตนว่า เป็นโสดาบัน ท่านทั้งหลายก็อย่าลืมหาไว้ เวลาปฏิบัติจะได้พิจารณาตนเอง

อย่างที่ ๑ ภัยเวร ๕ ประการสงบระงับแล้ว เจตนาไม่ดีทั้ง ๕ อย่างไม่เกิดขึ้นแม้แต่ในความคิดเลย ไม่มีทุกข์โทมนัสเกี่ยวกับเรื่องนี้เลย

อย่างที่ ๒ ประกอบด้วยโสดาปัตติลังกา ๔ เลื่อมใสไม่หวั่นไหวในคุณพระพุทธรเจ้า คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ เหมือนคุณพระพุทธรเจ้า คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์แนบชิดกับใจอยู่เสมอ ไม่ต้องมานั่งนึกเข้าเย็น อย่างพวกเราที่เป็นปุถุชน ต้องมีเวลาให้นึกเข้าเย็น บางคนมานั่งนึกยังไม่ค่อยมา บางทีรู้สึกเบื่อ เมื่อไหร่จะจบซักที อันนี้ยังห่างไกลมากเหลือเกิน ถ้าเป็นพระโสดาบันท่านอยู่กับคุณพระพุทธร พระธรรม พระสงฆ์ตลอดเวลา แล้วก็มโหรีกันตศีล ซึ่งเป็นศีลที่มีสติสัมปชัญญะรักษาคุ้มครองไว้เป็นฐานของสมาธิ

อย่างที่ ๓ ได้เห็นและแทงตลอดอริยธรรมเป็นอย่างดีด้วยปัญญา ข้อนี้แหละที่ผมจะขยายความ เป็นเรื่องเกี่ยวกับกฎธรรมะ จะเป็นพระโสดาบันได้ ต้องรู้อริยธรรมด้วยปัญญา รู้แทงตลอดด้วยดี พระพุทธองค์ทรงขยายความว่า

กตโม จสฺส อริโย ญาโย ปญฺญาเย สุกฺกโฏ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโต อริยสาวกนํเป็นผู้ที่รู้แจ้งแทงตลอดซึ่งอริยธรรมด้วยปัญญาเป็นอย่างไร จึงสามารถพยากรณ์ตนด้วยตนว่า ได้เห็นธรรมะแล้ว ได้เป็นโสดาบันแล้ว ในฝ่ายปัญญาจะใช้หลักกรรมใดเป็นตัวตัดสิน ก็ใช้หลักกรรมปฏิจจสมุพบาทเป็นตัวตัดสิน ทำให้เห็นชัดความไม่มีตัวตนได้ พระโสดาบันละสักกายทิฏฐิได้ ละความเห็นผิดว่าเป็นตัวเป็นตนหมดสิ้นแล้ว

หลักกรรมที่เป็นตัววัด คือสามารถพิจารณาปฏิจจสมุพบาทได้เป็นอย่างดี รู้ชัดถึงกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยต่างๆ ได้ชัดเจน ไม่มีผู้สร้าง มีแต่สิ่งต่างๆ เป็นไปตามเหตุและเหตุที่สร้างผลก็มีเหตุต่อเนื่องกันไป ไม่มีอะไรเป็นต้นเค้า ไม่มีผู้มีอำนาจดลบันดาลใดๆ มีแต่สิ่งต่างๆ ที่เป็นไปตามเงื่อนไขตามปัจจัย ไม่มีตัวตนเที่ยงแท้ถาวร ไปซิม ไปแทรก ไปสิง อยู่ที่ใดที่หนึ่ง รู้ชัดอย่างนี้จึงจะเป็นโสดาบันได้ ต้องรู้กฎอิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุพบาท ต้องรู้กฎอันนี้ให้ชัดเจน จึงจะแจ้งธรรมะ

พระพุทธองค์ทรงขยายความว่า อิธ คหปติ อริยสาวโก ปฏิจจสมุพบาทญญเฐว สาธุกํ โยนิโส มนสิโกโรติ ดูก่อนคหปติ อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมกระทำเอาไว้ในใจโดยแยบคายเป็นอย่างดี ซึ่งปฏิจจสมุพบาทนั่นเอง

ปฏิจจสมุพบาทญญเฐว แปลว่า ปฏิจจสมุพบาทนั้นนั่นแหละ
 สาธุกํ แปลว่า เป็นอย่างดี ให้ถูกต้องชัดเจน
 โยนิโส แปลว่า แยบคาย ถูกต้อง ถูกต้นเค้า ถูกเหตุ ถูกปัจจัย
 มนสิโกโรติ แปลว่า ย่อมกระทำไว้ในใจ ใส่ไว้ในใจ พิจารณาด้วยใจ

มองอะไรก็เห็นเป็นกระแสปฏิจจสมุพบาทได้ อะไรที่เกิดย่อมมีเหตุ ไม่มีตัวตนนิ่งๆ ไม่สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่แน่นอนค้างอยู่ ไม่มีผู้สร้างบันดาลอะไร ต้องมีเงื่อนไขมีเหตุมีปัจจัย มองอะไรก็เข้าใจชัด ไม่มีตัวตนไปอยู่ที่ใดที่หนึ่ง ส่วนผู้ที่มองไม่ทะลุ ไปทำดีขึ้นมา ตัวตนก็ไปสิงในการกระทำความดีนั้น กลายเป็นเราเป็นผู้ทำ ได้รับผลความดี ได้กินของ

อร่อย มีตัวตนมาสิงร่างกายนี้ เห็นผิดว่า เราเป็นผู้กิน เป็นผู้ตีมอยู่นั้นแหละ อย่างนี้ก็วนเวียนแล้ว

ถ้าเป็นพระโสดาบันเห็นชัดว่า ความเอร็ดอร่อยนี้เป็นสักแต่ว่าเวทนา เป็นเวทนาที่เกิดขึ้น เป็นเวทนาที่มันสุข เป็นความอร่อยมันอร่อย ความอร่อยนี้เกิดขึ้นเพราะผัสสะ ผัสสะเกิดขึ้นเพราะอายตนะ ก็มีเท่านี้แหละ มันก็วนไปอย่างนี้ เป็นไปตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ไม่มีตัวตนอะไรสิงแทรกอยู่จุดใดจุดหนึ่ง

แต่ปุถุชนทั้งหลายยังเห็นผิด ไม่ทะลุปรุโปร่ง เดี่ยวก็มีตัวตนเกิดขึ้น มีเรา มีเขา เกิดขึ้น ขวางกระแสแห่งเหตุปัจจัย ทุกอย่างล้วนไปตามกระแสนั้นแหละ แต่เขาก็ไปจับจุดหนึ่งในกระแสว่าเป็นตัวตนขึ้นมา แคร่สมาชนปลายลั้นก็ว่าเราอร่อย ไปจับเอามาเป็นตัวตน เราเป็นผู้อร่อย เราเป็นผู้กิน ยึดถืออย่างนั้นอย่างนี้ มันก็วนวาย ไม่ได้โยนิโส ปฏิจจสมุปบาทให้ดี

พระโสดาบันมีลักษณะพิเศษในฝ่ายปัญญา คือสามารถพิจารณาปฏิจจสมุปบาทได้เป็นอย่างดี สามารถใส่ใจได้ เห็นธรรมชาติทั้งหลายล้วนเป็นไปตามกระแส ไม่มีตัวตนอยู่สักที่เดียวเลย แม้ความรักตนก็เป็นตัณหา แต่ไม่มีตนอันเป็นสุดที่รักนั้นเลย ของๆ ตนก็เป็นอุปาทานที่เกิดขึ้นเป็นครั้งๆ ไม่มีของๆ ตนใดๆ ทั้งสิ้น ความยึดว่าของตนมีอยู่ แต่ของตนแท้จริงไม่มี เพราะตนก็ยังไม่มีความยึดถือ แต่รู้นั้นเป็นแค่ความยึด ไม่ใช่ของๆ ตนจริงๆ ความยึดว่าของๆ ตนเป็นอุปาทาน ส่วนของๆ ตนจริงๆ แท้ๆ ที่มันคงยืนยาวไม่มีจริง

พระโสดาบันยังรักตัวเอง รักลูกหลานตัวเอง แต่รู้ว่าตัวเองอันเป็นสุดที่รักนั้นไม่มี เข้าใจว่าทุกอย่างมันตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย แต่ละคนหมุนเป็นวงโคจร มาเจอกันพักหนึ่งแล้วก็หมุนจากไป เป็นสามีภรรยา เป็นพ่อแม่ เป็นลูก เป็นหลานกันพักหนึ่ง สักหน่อยก็จากไป ไม่ใครจริงๆ ท่านเข้าใจว่า ความโศกไม่ได้เกิดจากลูกหลานตายอย่างนั้นหรอก ความโศกเกิดเพราะความรัก ท่านก็มุ่งทำความเพียรพยายามละตัณหา ทำถูกต้องตามอริยมรรคมีองค์ ๘

ส่วนปุถุชนผิดไปทั่วเลย ไม่อยากจะเศร้าโศก ก็นิมนต์พระมาสวดให้หายโศก หายโรค หายภัย พระสวดแล้วก็ยัง โศก วนเวียนไป ไม่ได้ทำตามอริยมรรคสักที อยากจะพ้นทุกข์ พ้นโศก พ้นโรค พ้นภัย ก็หานั้นหานี้มาทำ หาบทสวดมาสวดกัน มันก็วนวายมาก เพราะไม่แจ่มแจ้งในปฏิจจสมุปบาทนั่นเอง ไม่แจ่มแจ้งในกฎ กฏปฏิจจสมุปบาทที่มีความสำคัญมากอย่างนี้

พระพุทธองค์ตรัสวิธีการโยนิโสมนสิการ หรือการกระทำเอาไว้ในใจโดยแยบคายเป็นอย่างดี ซึ่งปฏิจจสมุปบาทของเหล่าอริยสาวกว่า

อิมสมึ สติ อิทํ โหติ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี

อิมสุสุปาทา อิทั อูปุชชติ เพราะความเกิดขึ้นของสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
 อิมสุมี อสติ อิทั น โทติ เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี
 อิมสุส นิโรธา อิทั นิรุชฌติ เพราะความดับไปของสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับไป

พระอรียสาวกจะพิจารณาได้ชัดเจนอย่างนี้ ไม่ว่าจะสิ่งใดๆ เกิดขึ้น พระโสดาบันจะไม่ถือว่าสิ่งนั้นมีจริงเลย ไม่ถือว่าไม่มีสิ่งนั้นจริงๆ ไม่ถือว่ามีนาฬิกาจริงๆ ไม่ถือว่ามีผู้ชายมีผู้หญิงจริงๆ แต่พิจารณามนสิการด้วยปฏิจสุมุบาทได้ว่า ที่สิ่งนี้มี มีเพราะอะไร มีเพราะเหตุ เพราะปัจจัย ไปอย่างไร มาอย่างไร เข้าใจชัดเรื่องไม่มีตัวตน ทั้งในตัวเองและผู้อื่น ทั้งภายใน ทั้งภายนอก ไม่มีของใคร ไม่มีใครเป็นเจ้าของสิ่งใด

พระโสดาบันท่านยังมีกิเลส มีตัณหาอุปาทาน มีมานะอยู่ ละได้เฉพาะด้านทิฐฐิ คือละความเห็นผิดๆ เมื่อไปยึดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่ต้องละ คือละอุปาทานไม่ใช่ละสิ่งของ ส่วนพวกเรบางทีง พระท่านบอกให้ละทิ้งสิ่งของ ングไปหมด ตกลงต้องละบ้านทิ้งบ้านไปหรือไง ングไปหมดแล้ว มันยังไม่ชัดเจน เพราะยังไม่เข้าใจกฎปฏิจสุมุบาทนั่นเอง

เมื่อขยายความได้แก่กระบวนการ อวิชชาปัจจัยา สังขารา เป็นต้น ท่านทั้งหลายก็ไปศึกษาเรื่องนี้ต่อไป สำหรับผมมาบรรยายก็เป็นโครงคร่าวๆ ว่า กฎมันสำคัญอย่างนี้ ต้องรู้กฎจึงจะแจ้งธรรมะ ต้องรู้กฎทั้ง ๔ กฎที่ยกมา จึงจะเป็นพระโสดาบันเป็นต้นได้ เอาละตอนนี้ก็พักสักครู่ก่อนนะครับ
